УДК 159:323.248

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4\(4\)-398-409](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4(4)-398-409)

Федорков Олександр Миколайович кандидат психологічних наук, e-mail: 5522nauka165@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9096-082X>

ПОЛІТИЧНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Анотація. У статті наведено розв'язання актуальної наукової проблеми розгляд політичної поведінки молоді у психологічному вимірі. Проаналізовано наукові підходи щодо визначення політичної поведінки та особливості її прояву у молодилу покоління.

Визначено особливості політичної активності молоді на сучасному етапі розвитку українського суспільства, з'ясовано провідні мотиви, які спонукають представників молодого покоління до участі у політичному житті країни, а також визначено головні напрями реалізації політичної освіти з метою підвищення рівня політичної культури молодих людей.

З'ясовано, що до соціально-психологічних особливостей молоді належить високий рівень ініціативності, креативності, прагнення до економічної незалежності та свободи, виражена моральна відповідальність і розвинена національна самосвідомість, які поєднуючись із особливостями політичного мислення сучасної молоді, а саме підвищеним рівнем політичної інертності та односторонності і схематизованості у сприйнятті політичних подій зумовлюють достатньо виражену відчуженість молодих людей від політичного життя країни.

Доведено, що головною причиною низької політичної активності молоді є недостатня усвідомлюваність ними мотивів власної участі у політичному житті країни, а саме невизначеність того, яким чином владні структури можуть задовольнити інтереси та прагнення молодого покоління.

Таким чином, відчуження частини молоді від громадсько-політичних процесів може зумовлювати зниження політичної толерантності та зростання готовності до протестно-конфліктних форм політичної поведінки, що є непродуктивним напрямом становлення політичної ідентичності молоді.

А саме, недостатня визначеність культурних настанов молодої людини у політичному просторі зумовлює суттєве зростання ризику її потрапляння під деструктивний вплив політичних маніпуляцій, проявами чого є посилення залежності від зовнішніх впливів, зниження самоконтролю та критичності мислення, стрімке підвищення навіюваності та деіндивідуалізації поведінки, що в сукупності сприяє зростанню готовності молодої людини до неусвідомлюваного наслідування протестно-конфліктної поведінки.

Визначено, що дієвими напрямками розвитку усвідомлюваної та зрілої політичної поведінки молоді є вдосконалення правового і політичного

просвітництва, а також активне залучення ЗМІ та ЗМК до роботи з правової та політичної освіти молодого покоління.

Ключові слова: політична поведінка, молодь, аполітичність, політична ідентичність, соціальна активність, мотивація.

Fedorkov Oleksandr Mykolaiovych Candidate of Psychological Sciences,
e-mail: 5522nauka165@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9096-082X>

POLITICAL BEHAVIOR OF YOUTH: A PSYCHOLOGICAL DIMENSION

Abstract. The article provides a solution to the current scientific problem of political behavior of young people in the psychological dimension. Scientific approaches to the definition of political behavior and the peculiarities of its manifestation in the younger generation are analyzed.

The peculiarities of political activity of youth at the present stage of development of Ukrainian society are determined, the leading motives that motivate the younger generation to participate in the political life of the country are clarified, and the main directions of political education to increase the political culture of young people are identified.

It was found that the socio-psychological characteristics of youth include a high level of initiative, creativity, desire for economic independence and freedom, expressed moral responsibility and developed national identity, which combined with the peculiarities of political thinking of modern youth, namely the increased level of political inertia and one-sidedness. and schematization in the perception of political events cause a fairly pronounced alienation of young people from the political life of the country

It is proved that the main reason for low political activity of young people is their lack of awareness of the motives of their own participation in the political life of the country, namely the uncertainty of how government agencies can satisfy the interests and aspirations of the younger generation.

Thus, the alienation of some young people from socio-political processes may lead to a decrease in political tolerance and increased readiness for protest and conflict forms of political behavior, which is an unproductive direction of the formation of political identity of young people.

Namely, the lack of certainty of a young person's cultural attitudes in the political space leads to a significant increase in the risk of falling under the destructive influence of political manipulation, which is manifested by increased dependence on external influences, reduced self-control and critical thinking, rapidly increasing increasing the young person's readiness to unconsciously imitate protest-conflict behavior.

It is determined that the effective directions of development of conscious and

mature political behavior of young people are the improvement of legal and political education, as well as active involvement of the media and media in the work of legal and political education of the younger generation.

Keywords: political behavior, youth, apoliticalness, political identity, social activity, motivation.

Постановка проблеми. Молоде покоління створює свій власний політичний простір зі своєю системою цінностей, ідеалами та символами, що залежить від багатьох соціальних, психологічних та морально-етичних чинників, а також визначається умовами розвитку суспільства, в яких воно формується як суб'єкт політичного життя.

Зокрема, вкрай важливою складовою реалізації політичної культури молоді є її політична поведінка, а саме характер, форми, механізми та ефективність громадсько-політичної взаємодії молодих громадян, які часом відрізняються лабільністю і нестійкістю політичних інтересів та налаштованістю на прояв протестно-конфліктних видів політичної активності.

Так, саме політичні інтереси, які охоплюють ставлення молоді до всієї сукупності політичних відносин в суспільстві, до владних структур, а також оцінку їх діяльності в результаті формують головну мотивацію її політичних дій. Тому, потрібно дослідити психологічні особливості прояву політичної поведінки молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день існує значний обсяг наукових праць, в яких розглядаються основні аспекти дослідження політичної поведінки.

Окреслену проблематику дослідження вивчали такі науковці, як О. Юр'єв, який, у своїх працях акцентував увагу на особистісних потребах індивіда, які визначають політичну поведінку, наприклад, інший вчений Л. Кияшко досліджував регулятори політичної поведінки молоді, Т. Траверсе розглядав політичне мислення, а дослідник О. Гуменюк приділяв увагу громадянській відповідальності як основного чинника політичної участі.

Але, на основі проаналізованих існуючих наукових праць вчених, на не достатньому рівні знаходиться вивчення політичної поведінки молоді у психологічному вимірі.

Мета статті - дослідити психологічні особливості політичної поведінки молоді.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях політична поведінка особистості визначається за допомогою таких критеріїв, як її світоглядні та ціннісні орієнтації, сукупність знань умінь та навичок, які забезпечують її готовність до реалізації власної політичної позиції, а також наявність дієвої мотивації політичної активності, ініціативності, самостійності, наполегливості, відповідальності, здатності до адекватного самоконтролю та самооцінки [2, с. 29].

На думку дослідниці С.Грабовської головними параметрами політичної

активності людини є наявність сформованої соціально-політичної свідомості, визначених політичних орієнтирів та розвинутого емоційного і соціального інтелекту, що передбачає як вміння керувати власними емоційними станами, так і здатність до свідомого аналізу подій соціально-політичного життя та можливість успішної соціальної адаптації до умов сучасного українського суспільства [1, с. 20].

Розглядаючи політичну активність сучасної української молоді слід, в першу чергу, визначити особливості політичного мислення даної соціальної групи. Так, представникам сучасного молодого покоління властива наявність наступних світоглядних настанов, а саме консервативність у сприйнятті діяльності тих або інших партій та рухів, які ототожнюються ними виключно з інтересами окремих верств населення та соціальних груп. Молоде покоління також проявляє надмірну схильність до політичної інертності та однобічності, коли всі політичні події сприймаються відповідно до якоїсь стандартної схеми, яка не передбачає альтернативних значень та варіантів [11, с. 54].

Зокрема, українські дослідники визначають наступні характеристики сучасної української молоді, які безпосереднім чином впливають на її політичну активність. Насамперед, це високий рівень ініціативності та креативності, що поєднується із прагненням до економічної незалежності та свободи. Типовим для молодого покоління є також наявність високого рівня правової та моральної відповідальності, а також розвиненість національної самосвідомості, адже саме національні ідеї можуть стимулювати активність молоді у політичному житті країни, що спостерігалось, наприклад, за часів Помаранчевої Революції [10, с. 27].

У своєму ціннісному самовизначенні головним для молоді є прийняття націонал-демократичних та соціал-демократичних цінностей та проєвропейської орієнтації, що зумовлює впевненість молодих людей у дієвості цивілізованих способів відстоювання власних інтересів та пріоритетність для них дипломатії та компромісу.

В процесі визначення головних чинників, які зумовлюють політичну поведінку молоді слід, в першу чергу, відзначити наявність певних соціокультурних детермінант, які утворюють провідні виміри соціального середовища розвитку молодої людини. Також суттєве значення у даному контексті має вплив референтних груп та ідентифікація із певною соціальною групою, прийняття її ціннісних орієнтацій та норм. Безперечно важливим є вплив індивідуально-психологічних особливостей, а саме особистісно прийнятих цілей, мотивів, життєвих стратегій та особистісних настанов, які в своїй сукупності зумовлюють політичну поведінку молодої людини [4, с. 241].

В свою чергу, передумовою політичної поведінки є формування зрілої політичної ідентичності особистості, а саме виникнення її ідеологічної позиції через оцінку різних політичних моделей розвитку сучасного суспільства та їх узгодження із індивідуальною системою цінностей, ідеалів та потреб, що в

результаті зумовлює визначення та реалізацію нею своєї ролі в політичному житті суспільства [13].

На сьогодні, результати досліджень дозволяють стверджувати, що політична активність сучасної української молоді є досить низькою, а саме лише менше 30% молодих людей погоджується із тим, що молодь має активно брати участь у політичному житті країни.

За даними досліджень Державного Інституту проблем сім'ї та молоді та Українського Інституту соціальних досліджень і центру «Соціальний моніторинг» лише 1 % молодих людей від 14 до 28 років засвідчує свою політичну участь у житті країни [8, с.99].

За результатами досліджень політичної поведінки студентів коледжу тільки третина опитуваних наголошує на власній політичній активності, тоді як майже 40% студентів вказують на свою політичну неактивність, а 34 % навіть не беруть участь у політичних виборах у країні.

Ті студенти, які все ж таки цікавляться політикою найбільшу перевагу віддають представникам опозиційних партій - 24 %, 23 % підтримують політичні сили націоналістичного спрямування, провладних представників підтримує тільки 17 % студентів, тоді як значна частина опитуваних - 31 % зовсім не підтримують ніяку політичну партію [7].

Отримані дані вказують на те, що для молодих людей віком від 15 до 19 років найбільш типовою є політична індіферентність, яка проявляється навіть через відсутність інтересу до політичних перегонів та невдоволеність наявною владою, яка заважає швидкому кар'єрному просуванню та розвитку бізнесу, що є досить актуальним для представників молодого покоління.

Так, аполітичність молоді пов'язана із відсутністю у політичному житті країни політичних лідерів, які здатні презентувати та реалізувати у своїй діяльності інтереси та ціннісні настанови молодого покоління, що призводить до переважно пасивного, порівняно зі старшим поколінням, ставлення молодих людей до політичного життя, яке обмежується отриманням політичної інформації зі ЗМІ.

В той самий час, дана ситуація істотним чином посилюється завдяки загальній деаксіологізації сучасного українського суспільства, в результаті втрати політичних, ідеологічних та культурних цінностей, які були прийнятими більшістю населення та утворювали основу для створення конкретних політичних пропозицій і поведінкових моделей [14, с. 123].

А саме, бажання молодих людей дотримуватись демократичних цінностей та відмова від традиційних радянських стереотипів призводить до виникнення прагнення до самостійної реалізації власного життєвого сценарію, що зумовлює наступну ціннісну ієрархію різних сфер життєвої самореалізації: перше місце посідає сім'я, потім дозвілля, робота і тільки потім політика та суспільне життя країни [5, с. 37].

Так, високий ступінь раціональності молодих людей відносно власних

особистісних цілей, їх бажання будувати життя відповідно до свого життєвого сценарію, в результаті зумовлює зниження їхнього інтересу до політичного життя у державі [14, с. 123].

Отже, головною причиною низької політичної активності сучасної молоді є не відсутність ціннісних позицій, а невіра у здатність діючих політичних лідерів реалізувати у своїй діяльності ціннісні переконання, інтереси та цілі молодого покоління.

Таким чином, головною причиною низької політичної активності молоді є недостатня усвідомлюваність ними мотивів власної участі у політичному житті країни, а саме невизначеність того, яким чином владні структури можуть задовольнити інтереси та прагнення молодого покоління.

Отже, для сучасного українського суспільства є типовим так званий «синдром абсентеїзму», проявом якого є свідомо відмова представників молодого покоління від політичної активності, зумовлена загальними кризовими явищами, притаманними сучасному соціальному середовищу, причиною яких є зростаюча недовіра українців до представників владних структур. Особливо яскраво це явище проявляється серед представників молодого покоління, що й зумовлює їх значно нижчий інтерес до політичного життя країни, порівняно з іншими віковими групами. А саме, низька представленість молоді у владних структурах, недостатній розвиток моніторингу соціальної політики, спрямованої на задоволення інтересів та потреб молодого покоління, зниження рівня довіри молодих людей до державних структур, все це в сукупності й зумовлює їх небажання брати активну участь у політичному житті країни.

В той самий час, саме представники молодого покоління проявляють найменшу консервативність щодо власних ціннісних орієнтацій, швидко адаптуються до соціальних змін та висловлюють різко негативне ставлення у випадку грубих порушень у суспільстві законів демократії та моралі. Зазначені особливості засвідчують наявність у молоді означеного потенціалу політичної активності, який може бути актуалізованим у випадку виникнення певних політичних реалій в Україні. Так, одним із прикладів цього може бути активна участь молоді у Помаранчевій Революції, коли саме ці верстви населення здійснювали найбільш активний вплив на перебіг політичних подій.

В той самий час, у 2010 році політична активність молоді набула різкого зниження у вигляді майже повного ігнорування президентських виборів, можливим поясненням чого є виникнення у представників молодого покоління значної недовіри до політичних програм представників влади.

Отже, молоде покоління проявляє схильність до політичної пасивності та зберігає відносну індиферентність по відношенню до політичних владних структур, яка може бути трансформована на політичну активність лише у випадку виникнення продуктивного резонансу між декларованою політикою представників влади та інтересами і цілями молодих людей [6, с. 319].

Розглядаючи провідні особливості участі молоді у політичному житті

країни, слід зазначити що одним з основних механізмів реалізації інтересів молодих людей є молодіжні організації та політичні рухи.

Так, на сьогоднішній день в Україні функціонують «Молодіжний Європейський Рух», «Спілка Української Молоді», «Фундація регіональних ініціатив» та інші молодіжні організації, метою яких є реалізація молодіжної політики в сучасному українському суспільстві. Зокрема, одним з перспективних напрямів розвитку молодіжної політики є налагодження продуктивної взаємодії громадських молодіжних організацій з органами влади, що допоможе реалізувати активну участь молодих людей у процесах прийняття рішень та державного регулювання на рівні органів місцевого самоврядування.

Досить цікавим у даному контексті є аналіз мотивації участі молоді у політичному житті країни, а саме порівняльне дослідження студентської молоді та представників молодіжних політичних організацій. Так, вищий рівень інтересу молоді до політики спостерігається саме у членів молодіжних партій та рухів, які налаштовані на свідомий аналіз та прогнозування політичних подій, що забезпечує їх здатність до продуктивної адаптації у мінливому політичному просторі сучасного суспільства. В той самий час, представники студентської молоді, які не входять до певних політичних об'єднань демонструють низький та досить нестійкий інтерес до політичних подій, який суттєво залежить від впливу конкретної політичної ситуації у суспільстві [9].

Так, найбільш значущим мотивом політичної участі для представників молодіжних організацій є ідеологічний, який зумовлює спрямованість на політичну активність з метою підтримки значущих для їх політичної ідеології принципів та переконань, тоді як для студентів зазначена мотивація є майже відсутньою.

Просоціальна мотивація є найбільш вираженою для представників молодіжних об'єднань, які спрямовують свою активність на відстоювання певних моральних норм, але для студентів вона також є достатньо високою, що відображує їх налаштованість на підтримку суспільних інтересів та принципів.

Альтруїстична мотивація найбільш проявлена для представників молодіжних об'єднань, які спрямовані на виконання власного морального обов'язку, що полягає у допомозі тим, які заслуговують на турботу та співчуття. Дана категорія опитуваних вказує на моральне задоволення та підвищення власної самоповаги в результаті допомоги іншим людям. Для студентів властивим є середній рівень вираженості даної мотивації, а саме вони висловлюють готовність допомагати іншим людям у випадку коли вони потребують цієї допомоги.

Мотивація громадської відповідальності недостатньо проявлена для представників обох груп опитуваних, що пов'язано з небажанням молодих людей брати участь у політичному житті заради інтересів політичних лідерів та державних чиновників, тоді як допомога іншим людям є для них набагато більш мотивуючим чинником.

За результатами проведеного дослідження було також зазначено достатньо високий рівень вираженості мотивації спілкування та мотивації партнерської взаємодії для обох досліджуваних груп, що засвідчує прагнення молоді до комунікації та співпраці з однодумцями, отримання їх підтримки, що надає їм відчуття емоційного комфорту та впевненості в собі, отже, ідентифікація молодих людей із певною соціальною групою також є дієвим мотивом щодо розвитку відповідних форм політичної активності [15, с. 131]

Результати дослідження засвідчують достатній рівень вираженості кар'єрної та матеріальної мотивації участі у політичному житті для представників обох груп опитуваних. А саме, для молодих людей є досить важливим мати високооплачувану роботу, а також отримати соціальне визнання у суспільстві з боку значущих інших, що може створити умови для їхньої самореалізації та розвитку. Тобто, досить часто молодь проявляє готовність до участі у політичних процесах, розглядаючи даний вид громадської діяльності, як шлях до кар'єрного зростання та отримання високого соціального статусу.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження найбільш важливими мотивами участі в політичному житті для представників молодіжних організацій є просоціальні, альтруїстичні та ідеологічні, тоді як для студентів найважливішим чинником політичної активності є бажання співпраці з іншими та мотиви кар'єрного зростання й соціального успіху.

В той самий час, типовий для опитуваних не дуже високий рівень громадянської мотивації та суто владних мотивів відображує сформовану недовіру молоді до владних структур, які на їх погляд не налаштовані на реалізацію у своїх політичних програмах інтересів та потреб молодого покоління.

Разом з тим, невисокий рівень інтересу до політики, притаманний певному прошарку молодого покоління, а саме низька зацікавленість у свідомому аналізі політичних явищ та подій зумовлює виникнення деструктивних тенденцій у розрізі політичної активності молоді, зокрема, використання її політичної нестійкості та амбівалентності з боку владних органів, які сприймають молодь як об'єкт політичної дії та «добровільно примусово» залучають молодих людей до участі у тих або інших політичних акціях та протестних заходах з метою захисту та підтримки вигідних для них політичних сил [12, с. 209].

Таким чином, з метою активізації соціальної активності та продуктивної участі молоді у політичному житті країни необхідно, по-перше, забезпечити належний рівень політичної освіти молоді, а також всебічно сприяти розвитку молодіжних громадських організацій з метою реалізації політичних інтересів молодого покоління. Дієвим механізмом підвищення соціальної активності молоді є також залучення молодих людей до участі у різноманітних асоціаціях, волонтерських рухах, форумах та конференціях, розвиток відповідних засобів масової комунікації молоді, а також налагодження продуктивної взаємодії молодіжних організацій та місцевих органів влади з метою реалізації політичних

пріоритетів молодих людей в умовах сучасного українського соціуму [3].

Отже, дієвим механізмом активізації участі молоді у політичному житті країни є налагодження належного рівня політичної освіти, що сприятиме формуванню зрілої політичної позиції молодого покоління, що, в свою чергу, надасть молоді можливість бути свідомим суб'єктом політичного життя та здійснювати суттєвий вплив на перебіг політичних подій у країні.

А саме, головними напрямками реалізації політичної освіти молодого покоління має бути формування свідомої політичної позиції, тобто, світогляду, інтересів, цінностей та норм, а також уявлень щодо можливих форм участі у політичному житті суспільства. Важливим напрямом політичної освіти молоді має стати також спрямованість на збереження традицій української культури, реалізація в політичній діяльності цінностей соціальної справедливості, гуманізму та свободи, а також розвиток політичної толерантності та прийняття різних політичних позицій.

Висновок. Отже, на основі проведеного дослідження, було визначено особливості політичної активності молоді на сучасному етапі розвитку українського суспільства, з'ясовано провідні мотиви, які спонукають представників молодого покоління до участі у політичному житті країни, а також визначено головні напрями реалізації політичної освіти з метою підвищення рівня політичної культури молодих людей.

Так, до головних мотивів участі молоді у політичному житті країни можна віднести такі, як ідеологічний, який полягає у прагненні молодих людей відстоювати власні ідеологічні переконання та погляди; просоціальний, що передбачає спрямованість особистості на підтримку певних моральних норм; альтруїстичний, тобто, спрямований на допомогу іншим людям, а також мотивація громадської відповідальності, а саме прагнення підтримувати політичні позиції окремих політичних діячів та лідерів. Крім цього, досить актуальною для представників молодого покоління є політична активність з метою спілкування та партнерської взаємодії з однодумцями, кар'єрна і матеріальна мотивація участі у політичному житті країни.

Головними соціально-психологічними характеристиками сучасної молоді є високий рівень ініціативності, креативності, прагнення до економічної незалежності та свободи, виражена моральна відповідальність і розвинена національна самосвідомість. Означені соціально-психологічні характеристики, поєднуючись із особливостями політичного мислення сучасної молоді, а саме підвищеним рівнем політичної інертності та односторонності і схематизованості у сприйнятті політичних подій зумовлюють достатньо виражену відчуженість молодих людей від політичного життя країни.

Так, отримані результати вказують на критично високий рівень аполітичності представників молодого покоління, а саме для сучасного українського суспільства є типовим так званий «синдром абсентеїзму», проявом якого є свідома відмова представників молодого покоління від політичної

активності. Головною причиною низької політичної активності молоді є недостатня усвідомлюваність ними мотивів власної участі у політичному житті країни, а саме невизначеність того, яким чином владні структури можуть задовольнити інтереси та прагнення молодого покоління.

Отже, відчуження частини молоді від громадсько-політичних процесів може зумовлювати зниження політичної толерантності та зростання готовності до протестно-конфліктних форм політичної поведінки, що є непродуктивним напрямом становлення політичної ідентичності молоді.

Саме тому дієвими напрямками розвитку усвідомлюваної та зрілої політичної поведінки молоді є вдосконалення правового і політичного просвітництва, а також активне залучення ЗМІ та ЗМК до роботи з правової та політичної освіти молодого покоління.

Перспективи подальших досліджень. Таким чином, подальшого вивчення потребують підвищення рівня політичної культури молодого покоління, а саме подолання існуючої фрагментарності його входження до політичного життя країни, аполітичності і нігілізму, що може бути досягнуто за допомогою кардинального оновлення змісту соціально-гуманітарних дисциплін та оптимізації політичної освіти населення у напрямі підвищення політичної толерантності та водночас політичної критичності до різних видів політичних впливів та пропаганди у сучасному українському суспільстві.

Література:

1. Грабовська С.Л. Психологічні чинники політичної активності молоді // Наукові студії з політичної психології, вип. 2.: Матеріали звітн. наук. сесії наук.-практ. центру політ. психології АПН України, 28–29 лютого 1996 р. / Редкол.: М.М. Слюсаревський (головн. ред.) та ін. – К.: – «ДОК–К», – 1996. – С.20-29
2. Єгорова Є.В., Євдокимова Г.О. Критерії визначення політичної активності особистості/ Є.В. Єгорова, Г.О. Євдокимова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 29–31 травня 1995 р.– К: АТ «Реклама». – С.29-30.
3. Кияшко Л.О., Краснякова А.О. Політична участь сучасної української молоді: соціально-психологічний аналіз. [Електронний ресурс]/ Л.О. Кияшко, А.О.Краснякова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_1/42.pdf
4. Кияшко Л. О. Формування навичок і стильових стратегій політичної поведінки молоді. Наукові студії із соціальної та політичної психології - 2010. - 24 (27), - С. 241-252.
5. Ковлер А.И., Смирнов В.В. Демократия и участие в политике. Критические очерки истории и теории / А.И.Ковлер, В.В.Смирнов. – М.: Наука – 1986. –191 с.
6. Кулик О. Шляхи активізації соціально-політичної участі молоді в життєдіяльності сучасного українського суспільства / О.Кулик // Вісник НАДУ. – 2007. – № 3. – С. 319-326
7. Ніколаєнко Н.О., Царенко О.О. Політична участь громадян в умовах політичної нестабільності: основні форми та чинники впливу: монографія / Н.О. Ніколаєнко, О.О. Царенко. – Миколаїв, 2018. – 191 с.
8. Петрунько О. В. Мотиви відчуження сучасної молоді від активної політичної діяльності / О.В.Петрунько // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 1. –С.98-101
9. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації : монографія / за ред. Л. О. Кияшко. – К. : Міленіум, 2013. – 216 с

10. Терещенко Ю. Відправні засади філософії політики у сфері освіти / Ю. Терещенко // Вища освіта України. – 2005. – № 3. – С. 27 – 31
11. Тоба М. В. Психологічні особливості та засоби оптимізації політичного самовизначення старшокласників: [наук.-метод. посіб.] / М. В. Тоба. – К. : Ін-т соц. та політ. психології АПН України, – 2007. – 160 с.)
12. Фліс І. М. Основні принципи формування політичної активності студентської молоді / І. М. Фліс // Гілея [науковий вісник]: Збірник наукових праць. – К., – 2008. – Вип 13. – С. 208-216.
13. Циганенко Г.В. Соціально-психологічні механізми політико-ідеологічного самовизначення молоді. - дис. канд. психол. наук. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, 2005
14. Чорнобаєв В.І. Деякі проблеми політичної соціалізації особистості у сучасній Україні / В.І. Чорнобаєв // Гуманітарний журнал – 2010. – № 1- 2. – С. 123-126
15. Antonini M., A. H. Hogg, L. Manetti, B. Barbieri, & J. A. Wagoner (2015). Motivating citizens to participate in public policymaking: identification, trust and cost-benefit analyses. // Journal of Social and Political Psychology, 3(2), 131-147.

References:

1. Hrabovska S.L. (1996). Psykholohichni chynnyky politychnoi aktyvnosti molodi // Naukovi studii z politychnoi psykholohii, vyp. 2.: Materialy zvitn. nauk. sesii nauk.-prakt. tsentru polit. psykholohii APN Ukrainy, 28–29 liutoho 1996 r. / Redkol.: M.M. Sliusarevskiyi (holovn. red.) ta in. K.: «DOK–K», S.20-29 [in Ukrainian].
2. Yehorova Ye.V., Yevdokymova H.O.(1995). Kryterii vyznachennia politychnoi aktyvnosti osobystosti / Ye.V. Yehorova, H.O. Yevdokymova // Problemy politychnoi psykholohii ta yii rol u stanovlenni hromadianyna Ukrainskoi derzhavy: Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii 29–31 travnia K: AT «Reklama». S.29-30. [in Ukrainian].
3. Kyiashko L.O., Krasniakova A.O. (2009). Politychna uchast suchasnoi ukrainskoi molodi: sotsialno-psykholohichni analiz. [Elektronnyi resurs]./ L.O. Kyiashko, A.O.Krasniakova. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_1/42.pdf [in Ukrainian].
4. Kyiashko L. O. (2010). Formuvannia navychok i stylovykh stratehii politychnoi povedinky molodi. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii - 2010. - 24 (27), - С. 241-252. [in Ukrainian].
5. Kovler A.Y., Smyrnov V.V. (1986). Demokratyia y uchastye v polytyke. Krytycheskye ocherky ystoryy y teoryy / A.Y.Kovler, V.V.Smyrnov. – M.: Nauka 191 s. [in Ukrainian].
6. Kulyk O. (2007). Shliakhy aktyvizatsii sotsialno-politychnoi uchasti molodi v zhyttiediialnosti suchasnoho ukrainskoho suspilstva / O.Kulyk // Visnyk NADU. № 3. S. 319-326 [in Ukrainian].
7. Nikolaienko N.O., Tsarenko O.O. (2018). Politychna uchast hromadian v umovakh politychnoi nestabilnosti: osnovni formy ta chynnyky vplyvu: monohrafiia / N.O. Nikolaienko, O.O. Tsarenko. – Mykolaiv, 191 s. [in Ukrainian].
8. Petrunko O. V. (2006). Motyvy vidchuzhennia suchasnoi molodi vid aktyvnoi politychnoi diialnosti / O.V.Petrunko // Pedahohika i psykholohiia. № 1. –S.98-101 [in Ukrainian].
9. Politychna uchast molodi suchasnoi Ukrainy: psykholohichni chynnyky aktyvizatsii : monohrafiia / za red. L. O. Kyiashko. – K. : Milenium, 2013. – 216 s [in Ukrainian].
10. Tereshchenko Yu. (2005). Vidpravni zasady filosofii polityky u sferi osvity / Yu. Tereshchenko // Vyshcha osvita Ukrainy. № 3. S. 27 – 31 [in Ukrainian].
11. Toba M. V. (2007). Psykholohichni osoblyvosti ta zasoby optymizatsii politychnoho samovyznachennia starshoklasnykiv: [nauk.-metod. posib.] / M. V. Toba. – K. : In-t sots. ta polit. psykholohii APN Ukrainy, – 2007. – 160 s.) [in Ukrainian].
12. Flis I. M. Osnovni pryntsypy formuvannia politychnoi aktyvnosti studentskoi molodi / I. M. Flis // Hileia [navkovyi visnyk]: Zbirnyk navkovykh prats. – K., – 2008. – Vyp 13. – S. 208-216. [in Ukrainian].

13. Tsyhanenko H.V. (2005). Sotsialno-psykholohichni mekhanizmy polityko-ideolohichnoho samovyznachennia molodi. - dys. kand. psykol. nauk. Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
14. Chornobaiev V.I. (2010). Deiaki problemy politychnoi sotsializatsii osobystosti u suchasni Ukraini / V.I. Chornobaiev // Humanitarnyi zhurnal –№ 1- 2. S. 123-126 [in Ukrainian].
15. Antonini M., A. H. Hogg, L. Manetti, B. Barbieri, & J. A. Wagoner (2015). Motivating citizens to participate in public policymaking: identification, trust and cost-benefit analyses. // Journal of Social and Political Psychology, 3(2), 131-147.